

Türklerde Damgalar

Uzm. Cihannur CİHANALP¹

¹Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Makineleri ve Teknolojileri Mühendisliđi
Anabilim Dalı, ISPARTA

Geliř Tarihi: 04.04.2015, Kabul Tarihi: 28.10.2015

Özet: Damgalar, Türk tarihi açısından son derece önemli belgelerdir. Damgalar, boy ve sülaleleri tanımlayan birer soyut kimlik niteliğindedir. Türk boylarında damgaları taş, kaya, ağaç, halı, kilim, hayvanlar, süs eşyaları, kap-kacak, nazarlık, mimari yapılar, zırh, giyim-kuşam, silah, mezar taşları gibi çok geniş kullanım alanı olan simgesel işaretler olarak nitelendirebiliriz. Günümüzde ise damga, amblem, marka, logo, arma, işaret, dövme gibi simgesel anlatım şekliyle karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Damga, Türk tarihi, semboller.

Stamps in Turkish History

Abstract: The stamps are extremely important documents in terms of Turkish history. Stamps are an abstract identity that defines the height and the hulls. We can characterize the stamps as symbolic signs which are widely used such as stones, rocks, trees, carpets, rugs, animals, ornaments, pottery, amulets, architectural constructions, armor, clothing-weapons, and tombstones. Nowadays, we are confronted with symbolic expression such as stamp, emblem, brand, logo, emblem, mark, tattoo.

Key words: Stamp, Turkish history, Symbols.

Giriş

Tarihsel kökeni çok eskilere dayanan tamgalar(damgalar) bir iletişim gereksinimi olarak türemiştir. Eski Türkçede “Tamga” olarak söylenirken, günümüz Türkçesinde “Damga” biçimiyle yer alır. Damgalar, eski kültürlerin öğrenilmesinde, etnik grupların, kabile ve boy adlarının tespitinde önemli kaynaklardan biri sayılmaktadır. Damgalar, savaşçı-göçebe Türk boylarında hayvanların çeşitli yerlerinde tanımlayıcı işaretler olarak görüldüğü gibi, Orta Asya, Avrasya steplerinde, Kafkaslarda kozmogonik, mitolojik, dinsel, ekonomik, kültürel anlamlar da içeren iletişim aracı olarak görmekteyiz (Enverođlu, 2005). Türk boylarında damgaları taş, kaya, ağaç, halı, kilim, hayvanlar, süs eşyaları, kap-kacak, nazarlık, mimari yapılar, zırh, giyim-kuşam, silah, mezar taşları gibi çok geniş kullanım alanı olan simgesel işaretler olarak nitelendirebiliriz. Damgalar; kabilenin ortak malı olan konak yerleri, yol kavşakları ve otlaklardaki taş, kaya gibi yerlerde, aileye, boya ait hayvanların işaretlenmesinde, kilim, halı, çul, keçe, testi gibi ev eşyalarında, evlerin kapı ve duvarlarında, el, yüz, pazu ve göğüse yapılan dövmelede, Şaman davullarında, kurban olarak adanmış hayvanlarda, mezar taşlarında, sınır taşlarında, nazarlık ve ziynet eşyalarında, arı kovanı ve ambarlarda, at koşum takımlarında, mühürlerde, tuğ, bayrak, sancak gibi hükümdarlık alametlerinde, otağ, taht ve saraylarda, ticari eşyalarda at ve sığırlarda, koç ve koyunun kulak veya burnunun üstünde, koç veya koyunun sırtında, kuyruğunda veya başında kullanılmış olduğunu görmekteyiz.^[2] Damgalar

için, sosyo-kültürel araştırmalarda başvurulması gereken öncelikli vesikalardır diyebiliriz. Çünkü damgalar bir nesneyi ya da nesnelere ifade etmenin ötesinde, daha çok insanla ilgili soyut dünyayı ifade etmektedir.

Şekil 1: Kazakistan Kaya Resimleri

Türk yaşıyış ve inanışının ürünü kaya üstü tasvirler tarihi süreçte yazı dilinde birim zamanda en az çaba ile en fazla mesajı iletme endişesiyle taşıdıkları bilgiye göre çok daha ekonomik mesaj vasıtaları olan damgalara/kavramsal yazıya dönüştürülmüştür. Türk kültür coğrafyasında gerek kaya üstü tasvir olarak, gerekse damga olarak geçiş sıklığı en yüksek hayvan tasviri yüceliği, erişilmez yerlere erişilebilirliği, bağımsızlığı, özgürlüğü, kararlılığı, asaleti, cesareti sembolize eden ve Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olduğu fikrine inanılan dağ keçisi/ tekesidir (Mert, 2007)

Şekil 2: Saymalıtış Kaya Resmi

Halı, kilim konusunda yazılan eserlerde damga kavramı yerine sembol ve motif kavramı kullanılmıştır. Motif, Fransızca bir kelime olup “yan yana gelerek bir bezeme işini oluşturan ve kendi başlarına birer birlik olan öğelerden her biri” şeklinde ifade edilir. Sembol, simge demektir; simge ise, dilimizde “duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret; remiz, rumuz, timsal, sembol” biçiminde Türk Dil Kurumu tarafından açıklanmıştır (Mert, 2007)

Şekil 3: Ahmet Yesevi Türbesinde ve Kozak halısında Ak-Korugan(Oğuz Damgası)

Halı ve kilim dokumaların dilini çözebilmek ve anlayabilmek için, onu üreten toplumların yaşadıkları zaman ve mekan içerisinde oluşmuş, anlamların, söz konusu toplumlarca kutsal kabul edilmiş birikimlerin ve sembol üreten insanların düşünce yapılarının çözümlenmesi demektir. Bu nedenle halılar ve kilim dokumaların yüzeylerinde, milimetrik kağıtlara gelinceye dek hafızalara, hatta bununla da yetinmeyip taşlara kazınmış şekiller ve kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel bilgi birikimleri ile karşılaşırız.

Şekil 4: Kazak Halı Örneği

Kağanlık damgası gibi çok özel bir takım damgalar hariç, boy ve aile damgaları zamanla boyları oluşturan ailelerin sayısına paralel olarak ufak değişikliklere uğramıştır. Söz konusu gelişme gerçekleşirken hem boyların damgalarının ana çizgileri korunmuş, hem de eklenen küçük bir çizgi/

fark ile yeni bir aile damgası oluşturulmuştur. Böylelikle yeni bir aile kodlanırken, hem ailenin mensubu olduğu boy ile olan ilişkisi korunmuş hem de ailenin boya olan bağlılığı teyit edilmiştir. Damgalar oluşturulurken / turetilirken ana çizgiler korunmasından dolayı Türk boylarının aralarındaki bağları günümüzde bile büyük ölçüde belirlemek mümkün olabilmektedir (Mert, 2008).

Sonuç

Damgalar, birer sanat eseri olmaktan öte, her biri bir duygunun, bir sosyo-kültürel hayatın/hayatların, halkın duygu ve düşüncelerini ifade eden, günümüze taşıyan yazılı tarih vesikalarıdır. Türk boyları arasında kullanılan bu damgaların tespit edilmesi, incelenmesi Türk tarihinin, Türk kültür ve uygarlığının aydınlanmamış yönlerine ışık tutacaktır.

Kaynaklar

Enveroėlu İ. 2005. *aėdař Azerbaycan Resim sanatında Eski Türk Damgalarının Etkisi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2005.

Mert O. 2007. *Kemaliye’de Eski Türk İzleri: Dilli Vadisindeki Petroglif ve Damgalar*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.34, Erzurum, s.234-242.

Türk Dil Kurumu: <http://www.tdk.gov.tr> (28.12.2015).

Mert O.2008. *ngt Mezar Kllyesi ve Kllyede Bulunan Damgalar*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.36, Erzurum, s.281-305.